

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

Den konstnärliga ambivalensen

En kvalitativ studie om konstens subjektiva värde

Författare: Malin Johannesson

Kandidatuppsats SOCK01, 15 hp

Höstterminen 2015

Handledare: Magnus Ring

Abstract

Författare: Malin Johannesson

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Höstterminen 2015

Handledare: Magnus Ring

Den här uppsatsen undersöker varför individer som sysslar med konstnärliga uttryck också väljer att ha detta som yrke. Jag har velat bilda mig en uppfattning om hur dessa individer ser på sin konstnärlighet i relation till hur samhället värderar detta. Jag har använt mig av kvalitativa intervjuer som metod. Det empiriska materialet består av fem intervjuer med individer som på olika sätt arbetar eller har arbetat med konstnärliga uttryck som ett yrke. Jag har främst använt mig av Habermas teori om kommunikativt handlande samt systemvärld och livsvärld och tolkat min empiri utifrån detta. Resultatet visar att en social omkrets influerar huruvida personerna ser på sin konstnärlighet i förhållande till en yrkesroll. Ett strukturellt yrkesideal och en kulturell konstnärsroll ligger också till grund för hur personerna upplever vad ett yrke är och vad en konstnär är. Politiska bestämmelser möjliggör eller försvårar en yrkesroll genom t.ex. ekonomisk stöd. Dessa personer som arbetar med kreativa yrken finner den ekonomiska situationen problematisk då dem är utlämnade till en frilansmarknad.

Nyckelord: Habermas, konst, yrke, frilans, Bourdieu.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och frågeställning	1
Material och avgränsningar	2
Tidigare forskning	2
Teori	3
Den kommunikativa handlingen – Habermas	4
Bourdieu	6
Weber	7
Relevans	7
Kritik	8
Metod	8
Analys	10
Diskussion	22
Slutsats	23
Referenslista	26

Inledning

Man kan säga att denna uppsats nog har varit en produkt utav en tanke som legat i bakhuvudet och grott i ett antal år, men också en produkt utav den kontext som jag har varit i och befinner mig i nu.

Redan under gymnasiet hade vi som läste en estetiskt inriktad utbildning slagit fast sanningen: vi hade valt fel utbildning, alltså skulle vi komma att bli arbetslösa. Det som jag och mina klasskamrater brann för blev helt plötsligt mer eller mindre värdelöst i det större sammanhanget. Konst tycks oftast vara lika med arbetslöshet, vilket ju är det värsta som kan finnas. Det är intressant i sig att konsekvensen av att välja ”fel” utbildning och att på så sätt inte lyckas ta sig in i ett arbetsmarknadssystem som är bristande i all sin mening, kan inge sådan fasa. Tanken med den här uppsatsen är att belysa den lilla människans ångest i relation till samhället (som en person så fyndigt sa när jag först presenterade tanken med min uppsats). Den berör individens val och kval till arbetsmarknad och utbildning, vilket det finns mycket av i just det sammanhanget jag befinner mig i (studentens). ”Kommer jag att få ett jobb på den här utbildningen?”, ”Tänker de nyanställa?” De gamla vanliga frågorna ekar mellan fasaderna på universitetet.

Min uppsats handlar om marginalisering och värdering av olika slag, vad man värderar själv och hur det värderas av andra. Jag tycker inte att detta endast är en problematik som existerar i fråga om konsten – man kan diskutera om inte humaniora hamnar i samma slags situation.

Jag tycker att detta är ett ständigt aktuellt ämne, eller kanske är det just aktuellt i vår samtid, just med ett politiskt klimat som gärna tar pengar från kulturen och stoppar den i något som kan göra mer nytta för samhället. Man kan också fråga sig om det är legitimt att likställa konstnärlighet som ett yrke i dagens samhälle. Men som en utav mina informanter sa – det hade varit ganska tråkigt ifall ingen hade jobbat med kultur.

Syfte och frågeställning

Mitt syfte med denna uppsats är att undersöka den samhälleliga synen på konstnärligt skapande då det i ett kapitalistiskt samhälle kan uppfattas som en aktivitet vilken inte främst fyller en ekonomisk funktion. Vad är det för sorts syn som hör ihop med konstnärlighet? Varför väljer man detta som yrkesbana? Jag vill försöka bilda mig en uppfattning kring hur personer som sysslar med konstnärligt skapande ser på sin situation och varför.

Det som jag däremot inte tänker undersöka är konstnären som kategori eller yrke i en konstvärld. Det vill säga konstnären i form av en karriärist omgiven av gallerister, producenter och köpare. Det jag har valt att undersöka är istället den enskilda individens val av att också se sin konstnärliga syssla som ett yrkesutövande.

Min forskningsfråga blir således: *Hur upplever individer som sysslar med kreativt skapande sin konstnärlighet i relation till yrkesutövning?*

Hur kan vi förstå denna upplevelse i förhållande till individens sociala omkrets och samhällets strukturer?

Material och avgränsning

Konst är ett brett begrepp och jag har valt att se på det så också. Generellt kan man se på konstnärlig verksamhet såsom en individ vilken uttrycker sig genom t.ex. bild, text, musik etc. Jag har inte valt en genre och utgått från den, utan istället försökt hitta folk som sysslar med just kreativa uttryck av olika slag och som också har eller har haft detta som yrke. Oftast är det själva uttrycket som är det essentiella för dessa individer, vilket gör att formerna för detta kan variera hos en person. Jag har valt att inte kategorisera konstnärlighet till det tekniska utförandet, det vill säga *hur* den konstnärliga produkten utvecklas.

Jag anser att mitt ämne är relativt outforskat. Det finns mycket forskat kring själva konstvärlden och dess uppbyggnad under ämnet konstsociologi. Det är dock inte konstvärlden som jag lägger fokus på i min uppsats. Det jag undersöker är själva valet att tillhöra en viss sorts yrkesgrupp.

Tidigare forskning

Det finns en hel del tidigare forskning gjord inom vad som kallas konstsociologi vilket ligger närmast det ämnesområde som jag skriver om. Dock skriver jag inte om just konstvärlden utan istället om hur konstnärlighet som yrke betraktas i en samhällelig kontext, samt hur detta influerar individer vid deras val av att ta del i en konstvärld.

Howard S Becker (Becker, 1982) förklarar sammansättningen av det som kallas för konstvärlden. Becker menar att en konstvärld är likt ett system som konstnären är beroende av för att kunna tillverka och publicera sin produkt. Olika maktbefogenheter (såsom tryckerier, förläggare, gallerister, säljare, konstmagnater) styr vems alster som blir kommersialiserat och

värd att klassas som konst. Konstvärlden är den strukturella värld till vilken konstnären måste anpassa sig för att kunna publicera sitt verk.

Inte helt olik Beckers skildring av konstvärlden är Pierre Bourdieus bok *The Rules of Art*. Denna ger en beskrivning av den litterära världen och dess uppkomst som autonomt fält under 1800-talet. Bourdieu menar att litteraturen under denna tid bröt sig loss från att vara statligt kontrollerad. Han beskriver de institutionella regler vilka författare måste följa och som avspeglar sig i deras verk. Genom att analysera författaren Gustave Flauberts böcker i det tidiga 1800-talets samhälle, visar Bourdieu att litteraturvärlden både skapas och återskapas i det litterära verket. Precis som konstnären måste förhålla sig till galleriets regler för att få sina tavlor utställda, måste också en författare förhålla sig till det litterära fältets förbehåll. Detta litterära och konstnärliga fält kom att präglas av fattiga unga konstnärer och författare som levde på konsten för konstens skull, en livsstil som kom att karakteriseras som bohemisk.

Diana Crane undersöker i boken *The Transformation of the Avant-garde* hur New Yorks konstvärld transformerats mellan perioden 1940 till 1985. Crane beskriver ett förlopp där den moderna konsten kommit att bli allt mer accepterad och upptagen i den amerikanska kulturen och hur konstnärens roll har kommit att förändrats i och med denna utveckling. I efterkrigstidens USA expanderade konsten, gallerierna och köparna som aldrig förr. En stor orsak till konstens expansion var det ekonomiska stöd vilket staten hade börjat förse konstvärlden med. Konsten kom att få ett ekonomiskt värde då den också kom att tillskrivas social nytta såsom att vara ett verktyg för att minska kriminalitet, drogberoende och leda till nyanställningar (Crane, 1987, s.6-7). Crane visar på ett samband mellan konstvärldens utvidgning och samhällets ekonomiska och politiska intressen. Hon gör referenser till bland annat Zukin och Banfields studier vilka menar att den statliga finansieringen av konsten också kom att gynna andra marknader såsom turistnäring, arbetsmarknad och fastighetsmarknad (Crane, 1987, s.7).

Teori

Följande del kommer att belysa de teorier som jag valt att använda mig av i min forskning. Jag kommer här att göra en kort presentation av varje och slutligen diskutera deras relevans för min uppsats. Huvudsakligen kommer jag att utgå ifrån Jürgen Habermas som ett teoretiskt underlag, men även kombinera detta med begrepp från Pierre Bourdieu och Max Weber.

Den kommunikativa handlingen – Habermas

Jag kommer delvis att analysera min empiri med Habermas teori om kommunikativt handlande. Det som jag kommer att lägga mest fokus på är hur livsvärlden, systemvärlden och den sociala omkretsen formar och influerar individen (mer om detta i kommande stycken). I detta sammanhang spelar språket en betydande roll då språket är det som binder ihop de olika världarna. Språket är enligt Habermas det medel med vilket vi orienterar oss i världen (Habermas, 1990, s. 188). Habermas menar att språket är det som formar och socialiserar oss som individer i en tid utan religiösa influenser, där subjektet kommit att bli det som avspeglar en verklighet (1984, s. 44-45). Begreppet kommunikativ handling innefattar således elementen talare och lyssnare (1990, s. 188). Man kan prata om en talakt, där subjektet genom ett språkligt yttrande gör anspråk på hur en verklighet är förskaffad. Denna verklighetsbild kan sedan beviljas vara sann eller falsk utav de andra individerna. Detta för att skapa ett samförstånd och en gemensam verklighetsbild (1984, s.41). Den kommunikativa förmågan är starkt sammankopplad med livsvärlden då språket också formar denna. Man kan säga att det sker en växelverkan mellan subjektets språkliga uttrycksförmåga och dess bakgrundsförståelse vilken formats utav en social omkrets. Språket befinner sig inte bara på en mikronivå, det vill säga en individnivå där personer interagerar med varandra, utan också på en makronivå vilken man kan tolka som en systemvärld, alltså en politisk och ekonomisk verklighet vilken har en styrande förmåga över subjektet.

Livsvärlden

Livsvärlden kan förklaras som en tolknings- och förståelsehorisont vilken är unik för varje individ. Habermas beskriver livsvärlden som ”ett fundamentalt bakgrundsvetande” (1990, s.190). Det är också den resurs ur vilken en kommunikativ process tar sig uttryck (1990, s.185). Livsvärlden är individuell; en produkt av den sociala värld och den socialiseringsprocess som subjektet tillskansat sig fram tills idag. Kort och gott kan man säga att livsvärlden är individens personliga erfarenheter vilka bildar individuella uppfattningar och övertygelser om världen. Dock är denna förståelsehorisont inte medvetandegjord för individen själv då den ter sig för individen som självklarheter. Språket är en viktig komponent av livsvärlden då den fungerar som en växelverkan mellan uppbygganden av denna och personens möjlighet att uttrycka sig själv. Språket organiserar livsvärldens bakgrundövertygelser samtidigt som det också är en produkt av livsvärlden. Således är språket ett verktyg för en kommunikativ process utifrån livsvärlden men också en produkt av

kulturella traditioner vilka reproduceras såsom övertygelser däri. Enligt Habermas är personlighetstrukturer (livsvärlden) och institutioner faktorer som i hög grad har förmågan att begränsa individernas spelrum (1990, s. 192).

Den sociala omkretsen

Om livsvärlden är den individuella förståelsehorisont vilken utgör en verklighetsbild för individen, så är den sociala omkretsen den normerande kontext vilken ligger utanför denna. Man kan säga att den sociala omkretsen befinner sig på en slags meso-nivå, mellan subjektets egna förståelser och systemets styrande krafter. Den sociala omkretsen består av aktörer, det vill säga individer, som tillsammans, genom kommunikativ handling, försöker att bilda en överenskommelse om handling och mening. Denna överenskommelse kallas för normer, och fungerar på det sättet att ett visst beteende förväntas av gruppens individer i vissa kontexter (Habermas, 1990, s. 182). Dessa normer fastställer vilka interaktioner och beteenden som anses acceptabla i en social kontext (1990, s. 186).

Systemvärlden

Systemvärlden kan karakteriseras som övergripande samhällliga styrmekanismer. Dessa är för individen en yttre värld. Man kan förklara det såsom ett ramverk vilket samhället verkar inom. Detta kan vara av ekonomisk karaktär såsom penningen, legala styrmedel såsom regler och lagar, politiska eller byråkratiska beslut etc. I det system där penningen är drivkraften är ett lönsamhetsintresse det som styr (Habermas 1990, s.181). Systemvärlden kan sägas vara strukturella normer som fastställts utifrån något slags övergripande system, vilket också fungerar som en slags handlingskoordinering för individerna. Ett konkret exempel kan vara välfärdstaten vilken verkar på en strukturell marknadsnivå men även ingriper i livsval på individnivå, detta i form av uppfostran, utbildningsval, yrkesval, formen för äktenskap och liknande (Habermas, 1984, s.34-35).

Livsvärldens kolonialisering

I samband med styrmedel och systemvärld kan man också prata om Habermas teori om *kolonialiseringen av livsvärlden* (1984, s.43-44). Med detta menas hur styrmedel såsom pengar och makt tar över individens förståelse av verkligheten. Man kan säga att det sker en slags urholkning av individens livsvärld då den kommunikativa processen övertas av faktorer såsom pengar och makt. Jag väljer att belysa även denna utav Habermas aspekter då jag rent hypotetiskt skulle tro att en kolonialisering av individens identitet kan påverka individens

uppfattning och val i samband med konstnärliga yrken. Ska man konkretisera detta i förhållande till min studie kan *kolonialiseringen av livsvärlden* ses som en ekonomisk lönsamhetsaspekt, vilken har tagit över som tolkningsföreträdare i de sammanhang då man pratar om värdering.

Politik och vetenskap

Habermas skriver också en del om det politiska systemet och hur detta samspelar med vetenskapen. Han menar att den nya tidens vetenskapliga agenda styrs av varandets nytthet och att detta i sin tur står i nära relation till politiken (1984, s.14). Detta visar sig i samhällets rationalitetsanspråk och dess vilja att styra individers livsintressen (1984, s.15). Habermas kallar politiken främmande styrd, han menar att den frångår sin egentliga roll och istället styrs av intressen vilka tillhör en rationell vetenskap. Habermas menar att prediktion och kontroll är nödvändig för civilisationens överlevnad, men att den genom vetenskapen bredd ut sig till sfärer där den gör mer ont än nytta (1984, s.21).

Bourdieu

Jag har även valt att använda mig av Bourdieus kulturella samhällsanalys. Tidigare hade konsten och litteraturen främst stått till förfogande för staten eller andra grupper med pengar och makt (1996, s. 49). Under 1800-talet kom dock en rad faktorer att lägga grunden till uppkomsten av en ny social gruppering. Unga människor från provinsen (utan ekonomiskt kapital) åkte in till städerna för att leva på konsten, och bildade en ny grupp vilken titulerades bohemer. Konstnärliga yrken hade dess för innan varit tillägnade en rik medelklass eller adeln (1996, s. 54). Dessa nya slags konstnärer levde vad Bourdieu beskriver som ett ganska miserabelt liv på grund av deras ansträngda ekonomiska situation (1996, s. 55). Försörjningen bestod av de konstnärliga yrken vilka uppstått i samband med den industriella utvecklingen (ex i tidningsbranschen). Då detta nya fält bildades uppstod också en ny syn på litteraturen och konstnärens roll i samhället. Konsten gick från att ha varit rikemannens statusmarkör till att bli bohemens egna uttryckssätt; att göra konst för konstens skull. Bohemen tog också avstånd från *bourgeoisien*, den borgerliga medelklassen, vilka expanderar under 1800-talet som den nya ekonomiskt starka samhällsklassen. Detta subjektiva konstnärsideal existerar fortfarande som en legitim samhällsbild av en konstnärs sätt att vara. Bilden av bohemer kan sägas ha blivit inkorporerad i samhällets definition av vad och hur en konstnär är: autonom, antiekonomisk, subjektiv, känslostyrd, fattig, provocerande och normkritisk. Alla är attribut vilka kan länkas till bilden av konstnären, även så idag. Det är alltså endast begreppet

bohemien vilket Bourdieu skriver om som jag kommer att använda mig av i kommande analys och inte hela hans teori om det litterära fältet.

Weber

Jag sätter Bourdieus begrepp *bohemien* i relation till Max Webers teori om det protestantisk/kapitalistiska yrkesidealet. Detta eftersom jag vill få en uppfattning om hur två helt olika samhälleliga ideal påverkar livsvärlden och i sin tur individernas syn på konstnärliga yrken. Jag tänker mig att den bohemiska bilden av en konstnärs varande är en kulturell tradition införlivad i samhällssynen. Det protestantisk/kapitalistiska i sin tur är ett strukturellt ideal som tagit sig uttryck i en borgerlighet. Dessa två kan sägas stå i motsättning till varandra och det är därför relevant att titta närmare på det samhälleliga förhållandet mellan vad en yrkesroll och en konstnärsroll kan sägas vara. Webers teori grundar sig på idén att den protestantiska livsstilen lade grunden till kapitalismens tillblivelse. Ångesten kring ovissheten om huruvida man blev frälst i nästa liv skapade ett visst beteende i det protestantiska samhället. Hårt arbete premierades då en ekonomisk framgång ansågs vara ett tecken från ovan på att man också skulle vara en av de frälsta (Parkin, 2002, s. 44-45, 49). Detta beteende, den systematiskt arbetande individen, lade enligt Weber grunden till den vinstdrivande kapitalismen.

Relevans

Jag anser valet av mina teorier relevant då de ger mig en bild av hur olika samhälleliga och sociala förhållanden påverkar individers val av konstnärliga professioner. De olika teoretiska aspekterna tillhandahåller en subjektiv förståelse, en omgärdande social realitet, en ekonomisk/politisk inverkan, samt en kulturell historisk aspekt. Detta ger en lite bredare bild än om jag bara hade använt mig utav en slags teori. Valet av Habermas gjordes också med tanke på att jag ville analysera mitt ämne både på mikro- och på makro-nivå. Hans teori går lätt att applicera på min frågeställning, som kan konkretiseras med att den både ställer frågan kring subjektet (individen), men också kring en hur en strukturell verklighet har sin inverkan på detta. Teorin om kommunikativ handling gör det även möjligt att analysera närliggande sociala grupper. Bourdieu bidrar i sin tur med en kulturell aspekt vilken kan ge en förståelse av hur rollen som konstnär uppfattas i ett samhälleligt perspektiv. Webers teori om den kapitalistiska strukturen ger en bättre förståelse av hur och varför en yrkesidentitet premieras.

Kritik

Habermas teori om den kommunikativa handlingen har kritiserats bland annat för att den saknar ett klassperspektiv (1984, s. 57). Teorin tar heller inte upp aspekter såsom kön eller etnicitet och saknar alltså en aspekt utav de konflikter som sker mellan sociala grupper. Den har kritiserats för att endast vara en sorts ideologikritik. Habermas teori kan även anses vara abstrakt och svårbegripligt uttryckt (1984, s. 57). Webers teori om protestantismens som grund till kapitalismen och borgerlighetens ideal har fått en del kritik. Det som har ifrågasatts av bland annat Parkin (2002) har varit på vilket sätt Weber menar att protestantismen skulle gett upphov till kapitalismen då det kan anses vara mer utav slump än vetenskap. Det empiriska underlaget kan sägas vara tunt.

Metod

Jag kommer i detta avsnitt redogöra för val av metod och motivera denna i förhållande till mitt forskningsämne. Jag kommer också att gå igenom hur jag har använt mig utav intervju som metod i min studie. Sedan kommer jag att gå igenom etiska aspekter som man bör tänka på i samband med att man utför intervjuer. Slutligen kommer jag att gå igenom kritik av kvalitativ metod.

Forskningsämne – konstnären i relation till arbetsmarknaden

Mitt forskningsämne handlar om hur synen på konstnärlighet i en samhällelig kontext också influerar individens subjektiva syn på konstnärlighet. Jag har valt att specifikt sätta konstnärlighet i relation till yrke och val av utbildning. Det jag vill bilda mig en förståelse av är således varför individer väljer att jobba med konstnärliga yrken. Jag väljer att undersöka detta utifrån en subjektiv synvinkel eftersom jag tror att både en social omkrets och större samhälleliga faktorer påverkar individens åsikter. Den vetenskapliga tradition som ligger till grund för mitt ämne och min metod är hermeneutisk. Denna utgår ifrån att tolka empiri för att sedan kunna bilda sig en förståelse om denna istället för att söka en absolut sanning. Min forskningsprocess är induktiv i sitt utförande, det vill säga att jag utgår från mitt empiriska material för att sedan koppla det till olika teoretiska synvinklar.

Jag finner mitt forskningsområde sociologiskt relevant då det jag vill undersöka är samhällets strukturella och kulturella påverkan på individen, samt hur sociala grupper i individens närhet påverkar dennes uppfattningar kring arbete och kreativitet. Jag är också intresserad av själva

diskrepansen mellan vad individen själv värdesätter och vad samhället betecknar som en lönsam sysselsättning.

Kvalitativ forskning

Den kvalitativa forskningen utgår från individens subjektiva berättelse och använder denna för att generera kunskap. Utifrån denna kunskap försöker man sedan att bilda sig en förståelse om individens beteende. Kvalitativ metod används främst då man som forskare vill bilda sig en förståelse kring individens övertygelser, uppfattningar, beteende och handlingar, och hur dessa påverkas av en omgivande samhällelig och social kontext.

Intervju – val av metod och utförande

Jag har valt att utföra semi-strukturerade intervjuer. Med detta menas att jag har valt att utgå från ett antal teman relevanta för min undersökning och sedan formulerat frågor utifrån dessa. Jag har valt att använda mig utav semi-strukturerade intervjuer då det ger en viss flexibilitet i förhållande till intervjupersonerna. Intervju som metod lägger fokus på personens berättelse, subjektiva uppfattningar och åsikter och det är också anledningen till att jag valt att använda mig av det. Intervjuer tillåter mig att få en förståelse om personernas subjektiva uppfattning kring sitt konstnärskap, hur de upplever att deras sociala omkrets värderar deras konstnärlighet och hur de upplever att ekonomi och politik påverkat deras val av att arbeta med konstnärliga uttryck.

Valet av informanter har inte skett strategiskt utan varit mer utav en snöbollseffekt (Trost, 2010, s.141). Det vill säga att jag har tagit kontakt med en intervjuperson som har härlett mig till en annan osv. De personer som jag har intervjuat är alla, eller har varit, aktiva med att hålla på med olika former av konstnärligt uttryck, de flesta också som en yrkesutövning. Eftersom konceptet konst och konstnärlighet är breda begrepp som innehåller många genrer har mina informanter således väldigt skilda erfarenheter. Vissa har varit eller är yrkesutövande konstnärer, andra arbetar frilans som grafiker, författare eller illustratörer och vissa ser på sin konstnärlighet endast som en fritidssyssla. Uttrycksformerna som personerna använder sig av varierar brett mellan ljudinstallationer, skulpturala uttryck, textilkonst, graffiti, animation, oljemålning, text mm. Mina informanter skiljer sig mellan kön, klass, ålder, geografiska platser och livssituationer. Detta urval är till stor del styrt av slumpen, men till det bästa då jag inte ville ha en homogen grupp utan just en blandning av erfarenheter. Jag kan tycka att en grupp med spridda erfarenheter visar på hur olika förhållningssätt man

faktiskt kan ha gentemot det man kan kalla konstnärlighet. Det hade varit önskvärt att även ha en mer etniskt blandad grupp, men då jag har låtit slumpen styra har jag inte valt egenskaperna hos mina informanter på ett aktivt sätt.

Etik i samband med intervju

Det finns såklart en del etiska aspekter att överväga i samband med en intervju. I samband med intervjuerna har jag informerat mina intervjupersoner om att dem kommer att vara anonyma och att det inspelade materialet behandlas konfidentiellt (Trost, 2010, s. 61). Jag har också låtit dem veta att all medverkan varit frivillig. Det vill säga att dem har haft rätt att avbryta intervjun eller hoppa över frågor dem inte velat svara på (Trost, 2010, s. 124). Då jag spelat in intervjuerna har jag också informerat dem om att det endast är jag som har haft hand om inspelningarna, att jag således inte heller lämnat ut dem till någon annan och att det endast varit jag som sedan lyssnat igenom dem under uppsatsarbetets gång (Trost, 2010, s. 61). På grund av anonymitet är också namnen på alla personerna fingerade och inga ingående personbeskrivningar eller liknande förekommer.

Kritik kvalitativ metod/intervju

Den kvalitativa metoden lägger fokus på just tolkningsförfarandet, men det är också det som kan komma att komplicera det hela. Tolkningen av intervjuer och observationer är som bekant en utifrån forskaren subjektiv process. Då man inte förhåller sig objektiv till sitt empiriska material finns det risk att egna åsikter och värderingar kommer emellan och att forskningsmaterialet skildras subjektivt. Ska man jämföra tolkningsförfarandet med kvantitativ metod så består detta av siffror och statistiska samband mellan dessa, vilket ger en större transparens och tydlighet. Man får ha i åtanke att intervjupersonerna kanske väljer att undanhålla information, vinklar sina berättelser eller förhåller sig på ett specifikt sätt gentemot forskaren. En annan problematik kan vara att man inte kommer överens med den person som man intervjuar.

Analys

I detta avsnitt kommer jag med hjälp utav de tidigare presenterade teorierna att analysera mitt intervjumaterial. Jag kommer först att analysera intervjupersonerna i förhållande till Habermas om hur den sociala omkretsen kan tänkas influera informanternas livsvärld. Efter det följer en analys utav informanternas subjektiva upplevelse av sin egen konstnärlighet, även detta kopplat till Habermas teori om livsvärld. Efter det följer en analys utav

intervjupersonernas uttalanden i förhållande till den kulturella bilden av konstnären, vilken Bourdieu benämner bohemen. Stycket som följer efter det ämnar vara en analys utifrån Webers teori om det strukturella protestantiska idealet. Därefter följer en ekonomisk och politisk analys baserat i Habermas teoretiska utgångspunkt. Sist i analysen följer rubriken ”konstens nytta” vilken mer riktar in sig på Habermas politiska teori. Jag har valt att även inbegripa begreppet *konstvärld* i min analys, vilket är hämtat från Howard S Becker och Diana Crane (se tidigare forskning). Dessa är inte presenterade i teoriavsnittet då jag inte har valt att undersöka konstvärlden i sig som ett fenomen och därför inte funnit dem relevanta. Dock finns paralleller att dra till just konstvärlds-begreppet i intervjupersonernas uttalanden.

Sociala omkrets som påverkar livsvärld (Habermas)

Den sociala omkretsen skiljer sig åt mellan informanterna och influerar också dem på olika sätt. Social omkrets kan bestå av föräldrar, arbetskamrater, vänner och liknande, så att säga de individer vilka omger informanten i form av ett socialt utbyte genom interaktion.

Helena jobbar som frilansande illustratör, samt som författarinna. Hennes pappa var självlärd konstnär och aktiv som det hela sitt liv. Hennes mamma är utbildad skådespelerska men har främst jobbat som författare under sina yrkesverksamma år. Både hennes mamma och hennes pappa var autodidakta, vilket Helena också är i sitt nuvarande yrke. Att vara autodidakt verkar ha varit något som hennes föräldrar har sett på med en viss stolthet, särskilt hennes far som motsatte sig traditionella konstnärliga utbildningar med argumentet att man då blev indoktrinerad. Informanten ser också själv positivt på autodidakter. Hennes pappas uttalande om indoktrinering och att vara autodidakt tolkar jag som vad Habermas kallar talhandling (Habermas, 1990, s. 195). Informanten beskriver sitt val av utbildning (arkitekt) som en slags visshet som hon haft sen barnsben. Detta trots att hennes sociala omkrets då verkar ha ställt sig negativa mot hennes val:

”Nej gud då blir du arbetslös, sa de och sådär, alla äldre släktingar och sånt. Men jag, jag visste nog att jag ville bli det /.../Jag ångrar inte det.”

Informantens förhållningssätt tolkar jag som en slags autonomi gentemot andras åsikter som kan ha något att göra med hennes föräldrars syn på yrke - att man t.ex. inte behöver ha en utbildning för att ha ett yrke. Helenas man är också frilans och hon nämner att de gjort en del jobb tillsammans. Att hennes man arbetar som frilans/egenföretagare verkar till viss del ha

underlättat hennes val att arbeta som detta. Hon berättar att det inte fanns mycket mer val än att skapa sitt eget jobb då det var lågkonjunktur och omöjligt att jobba som arkitekt. Då jag ställer frågan hur hon tycker att konst värderas i hennes umgängeskrets blir svaret: "Där värderas det väl ganska högt i och för sig beroende på de som jag umgås med". Hennes umgängeskrets verkar vara ganska blandad rent yrkesmässigt (lärare, läkare, fotografer, konstnärer), även om den ur ett klassperspektiv nog skulle kunna tolkas som homogen. I denna sociala grupp som hon umgås med verkar konstnärlighet och kreativitet vara ganska högt värderad, vilket också kan ha influerat hennes val av att jobba som illustratör/ författare. Som jag ser det verkar valet av att arbeta både som arkitekt och illustratör/författare vara grundad i en subjektiv process, den liknande hennes föräldrar.

Jämfört med Helena har inte Kenneth föräldrar med konstnärliga yrken, men han menar att hans föräldrar alltid stöttat och uppmuntrat honom med att hålla på med att teckna. Kenneth jobbar bland annat som illustratör och serietecknare och valde att starta ett eget företag. Han upplevde inte det som ett riskabelt eller "farligt" beslut då hans pappa också jobbar som frilans. Han säger att han alltid har fått mycket stöd och uppmuntran av sin mamma att vara ("inte vara flummig men..") konstnärlig. Han har dock medvetet valt bort alltför estetiska och konstnärliga utbildningar. Valet av eftergymnasial utbildning menar han att han gjorde med tanken på att kunna få ett jobb (".../man ska ha ett riktigt jobb, man ska inte vara flummig."). Hans mamma rekommenderade honom också att läsa den utbildningen. Hans föräldrar stöttade honom även då han startade eget företag. Jag skulle tolka det som att Kenneths föräldrar är en del av en social omkrets som delvis influerat honom (Habermas, 1990, s.186). Exempelvis synen på att arbeta som frilans, som verkar vara för honom bekant och inte något som hindrat honom i hans yrkesutövning. Då hans mamma har uppmuntrat honom till att arbeta konstnärligt, skulle jag säga att hon också gett en positiv bild av att vara kreativ.

Erika kan närmast beskrivas som hobbykonstnär. Hon säger att hon ser sitt måleri som en fritidssysselsättning. Hon har tidigare gått utbildningar med estetisk inriktning och för närvarande läser hon till webbdesigner. Hon har en social omgivning som hon upplever är allmänt positivt inställd till hennes måleri. Släktingar och deras vänner beställer barnporträtt av henne och visar uppskattning av hennes bilder. Det verkar dock inte som att hon har det slags nätverk runtomkring sig som jobbar med konstnärlighet som ett yrke, likt Helena och Kenneth. Erikas föräldrar har avrått henne från att försöka arbeta med det, även om de upplever hennes måleri som positivt till viss del. Informantens utbildningskontext verkar ha

ett visst inflytande över hennes konstnärliga utövande. Hon berättar att hon startade en blogg med sina bilder eftersom detta var en del av en skoluppgift under sin nuvarande utbildning.

Simons är yrkesverksam som konstnär och försörjer sig också på detta. Hans båda föräldrar jobbade under yrkesverksamma år som lärare. Simon nämner att dem ville att han skulle ha läraryrket som en andraplan. Han beskriver sig själv som egensinnig i samband med valet att han skulle bli konstnär. Om hans sociala omkrets säger att det finns i alla fall ingen som är negativ emot hans konstutövning. Han uttrycker att han har en ganska blandad vänkrets och att han träffar en del likasinnade genom ateljéer och andra konstsammanhang. Han har för övrigt ett väldigt akademiskt språk då han uttrycker sig. Jag skulle säga att den akademiska kontext han befunnit sig i har kommit att forma individen en hel del. Detta märks främst i hur han yttrar sig genom språket (använder sig t.ex. av vetenskapliga begrepp). Det är svårt att utvärdera hur mycket personens sociala omkrets influerat honom då han beskriver valet att bli konstnär som en väldigt individualistisk process. Han har t.ex. inte realiserat föräldrarnas önskan om att utbilda sig till lärare. Vad jag kan se verkar yrkesutövandet som konstnär ha varit ett långsiktigt mål som personen successivt försökt att uppnå genom utbildning och marknadsföring av sig själv. Informanten verkar ha ett relativt harmoniskt förhållande till sina föräldrar och vice versa. Kanske att detta till viss del har påverkat personens grad av autonomi och självbestämmanderätt gentemot samhällets strukturalism. Gallerier och konstsammanhang som personen jobbar mot är säkert även dem en social kontext vilket individen influeras av.

Anders är före detta yrkesverksam konstnär. Idag jobbar som egenföretagare och entreprenör med bland annat design. Hans båda föräldrar jobbar som pedagoger med vad man kan kalla kreativa uttryck: "Och så har jag ju då en mor som är bildlärare också så att, hon har tagit med mig mycket på konstmuseer, konstresor redan från när jag var väldigt liten." Han har själv jobbat som konstpedagog i olika projekt och även undervisat på högskola. Dock har han ingen utbildning som just pedagog. Man kan säga att Anders till stor del är autodidakt då det gäller utbildning och yrkesverksamhet. Till skillnad från Helena som visar stolthet i samband med detta verkar Anders ha en idé om att han inte är legitim i vissa yrkesmässiga sammanhang. Kan hända hör detta ihop med att hans föräldrar har långa konstutbildningar, eller har han en bild av att en konstnär hemmahörande en konstvärld också har en konstutbildning. Jag skulle tro att Anders föräldrar kan räknas som hemmahörande i någon slags konstvärld och att informanten därför har en tydlig bild (i sin livsvärld) av konstnären som en del av denna. Anders beskriver sina

föräldrars förhållningssätt till hans konstnärliga verksamhet som väldigt tillåtande. Att uttrycka sig genom bildskapande har varit accepterat av hans sociala omkrets och också uppmuntrats. Hans kreativa utveckling verkar ha varit en process präglad av självständighet. Han sätter själv sitt bildskapande i förhållande till språk och menar att det i viss mån är samma sak. Man kan kanske tala om en idé i individens livsvärld där uttryck i bilder också är ett sätt för kommunikation. Då jag frågar honom hur han tycker att konstnärlighet värderas i hans sociala omkrets säger han: "Högt absolut. Jättehögt. Stor inspirationskälla."

"Ah, de flesta av mina vänner jobbar inom kreativa yrken på något sätt. Filmskapare, eller arkitekter eller konstnärer eller teater. /.../ De flesta är egenföretagare eller har någon typ av sidosysselsättning."

"/.../ båda mina föräldrar hade musik eller konst då som, i hjärtat, som de ville syssla med men de valde att bli lärare som försörjning. Och båda är aktiva i att göra saker, spela musik eller lira i olika band eller skapa bilder eller så på fritid. Önskan och glädje och viljan att uttrycka sig."

Konstnärlighet av olika slag verkar vara och har varit uttrycksätt i hans sociala omkrets. Den förknippas med uttrycksmöjlighet, kommunikation, glädje och inspiration.

Subjektivt konstnärskap (Habermas)

Helena (illustratör/författare) beskriver sitt illustratörskap som att hon vill förmedla en form av lust; att personen som ser hennes bilder (oftast tekniska illustrationer av hur man ska utföra saker) också känner att de vill utföra det som hon skriver och tecknar:

"Kanske också att man ser att jag har ganska kul när jag gör de där illustrationerna, för jag tycker det är jätteroligt att sitta och greja med dem. Och då tecknar jag nästan alltid för hand faktiskt, och färglägger för hand och inte på datorn. Så att en viss mån av, visst mått av konstnärlighet finns nog i det även om man kanske inte kan jämföra det med.. att måla helt fritt."

Hon anser sig själv kanske inte helt konstnärlig fastän hon jobbar med vad jag skulle definiera som kreativa och konstnärligt lagda yrken. På frågan om hon ser sitt illustrerande som ett konstnärskap svarar hon jakande, men menar att konstnärlighet är en definitionsfråga. Hon verkar jämföra sin konstnärlighet specifikt med att "måla fritt". Jag skulle utifrån vetenskapen om informantens föräldrars yrkesliv tro att hon har en viss bild av vad en konstnär är och att den innefattar ett slags fritt skapande i målning. Att döma av att personens far var målare/tecknare kan jag tänka mig att det är denna bild som hon har anammat av hur en konstnär är. Intressant är också hur hon nämner själva arbetstekniken. Hon sätter "att teckna/färglägga för hand" i relation till att göra en bild på en dator. Återigen skulle jag vilja säga att hennes föräldrars yrkesutövning påverkat vad hon upplever som konstnärlighet. I

denna beskrivning av sitt yrke som illustratör framhäver hon även känslor såsom lust och glädje. Dessa känslor uppfattar jag som subjektiva, men också som att det är reserverat själva den kreativa processen. Man skulle kunna tolka detta förlopp såsom att det är ett inlärt samband i personens livsvärld, att just känslan av glädje hör ihop med tecknandet, vad Habermas betecknar som bakgrundsantaganden och förförståelser (Habermas, 1990, s.191). Kenneth å sin sida menar att han alltid varit intresserad av att skapa. För honom spelar det ingen roll i vilken slags kontext detta skapande sker, bara han får möjlighet till det. Då jag frågar honom vad han tycker är viktigt i livet säger han:

“Att få jobba med kreativa grejer. Jag är inte så intresserad av att resa eller uppleva saker utan jag vill bara skapa, det är nått sånt där maniskt driv inom mig att jag kan liksom inte hålla kvar en tanke och därför måste jag skriva ned den innan den försvinner eller så .. så kan jag inte släppa en tanke förrän jag har skrivit ned den. Och när jag väl har skrivit ned den halvvägs så bara ”nu är jag klar!” nu behöver jag inte göra mer med det här. Men det kan bli som en besatthet liksom, att jag måste göra det här så får man storslagana planer på vad man ska göra och sen kommer man halvvägs, visar det för, och sen när man har gjort det så är man nöjd, och då kan man bara stoppa den längst ned i byrålådan och aldrig kolla på den igen. Så känns det ibland.”

Den kreativa processen illustreras alltså av honom själv som ett flyktigt ögonblick, en idé som måste fångas och sättas på pränt innan den försvinner. Det är inget rationellt eller förutbestämt, utan en process av flyktig karaktär som måste fångas medan individen är inne i ett visst känslotillstånd (besatt, manisk, ”the flow”). Denna kreativa process tolkar jag som helt subjektiv. Det kan inte kontrolleras av tid eller rum, utan styrs av ett känslotillstånd. Om man sätter detta i kontrast till en ekonomisk verklighetsaspekt förstår vi att det ur den synvinkeln inte kan anses särskilt lönsamt, eller för den delen kategoriseras som rationellt. Han pratar också om normer och hur man som tecknare har möjlighet att bryta dessa. Han menar att om man är tillräckligt skicklig kan man göra det utan att det märks, och på det sättet få människor att acceptera budskap som står utanför deras normativa verklighet. Han säger att det är viktigt att man som tecknare får ut ett budskap till en bredare publik, att det inte bara är någonting som han förstår utifrån vad han kallar sin ”verklighet”. Han säger att det som konstnär är viktigt att komma ut i samhället eftersom det är där han hämtar inspiration till sitt arbete.

Då jag frågar Erika om hur hon värderar sitt konstnärskap säger hon:

“För mig är det jätteviktigt. Skulle inte kunna leva utan det, att vara kreativ. Bra sätt att få ut sina tankar på och.. skapa nånting vare sig att man gör det för sig själv eller.. det gör nånting med en tycker jag. /.../ För att många håller på, och jag tror att många vill vara kreativa eller är kreativa personer. Tror att många behöver det.”

Erika sätter kreativitet i samband med en hälsoaspekt. Hon menar att man inte kommer att må bra om man inte får möjlighet till det kreativa utloppet. Hon beskriver det också som ett behov för henne och för andra. Jag tolkar det som att det finns en idé i personens livsvärld att det här behovet inte bara gäller henne själv utan även andra. Detta kan bero på dem konstnärliga utbildningar personen har gått. Då jag frågar henne om hon skulle kalla det hon gör för konstnärligt säger hon: "Ja det är väl konstnärligt, men jag skulle inte, aldrig kalla mig själv konstnär. Jag bara.. ah, amatör. Malin: Varför då? Erika: Ehm, nä men det finns så många som är bra på att måla och rita och jag tycker att man ska komma upp till en viss level (nivå) för att kunna kalla sig det. Har sålt mycket alster och ja, vet inte varför.."

Här tycker jag mig syna en idé om konstnären i en konstvärld med möjlighet att sälja sina alster. Att man har kommit upp till en viss nivå tolkar jag som att man kanske sålt och ställt ut, att man jobbar mot gallerier, köpare och konsthallar, likt den värld Becker och Crane beskriver. Informanten ser sig själv som amatör, kanske för att hon inte har tillgång till denna slags värld.

Simon säger att han ser sin konstutövning i mycket stor del som ett behov. Han beskriver det som att hans konst- och författarskap var det enda han velat arbeta med sen en tidig ålder, och att han höll kvar vid det målet. "Det finns inget sätt att göra det bra om man gör det halvhjärtat. Och det viktigaste är att man behöver det, tänker jag." Han menar att om man som person har det uttrycksbehovet finns det inte så mycket att välja på, utan att det bara är att "tuta och köra" som han säger. Från hans synvinkel är hans konstnärskap inget val utan ett behov som inte går att trycka undan:

"Det var väl det att jag inte såg något alternativ, det var väl nog det. Det var en fruktansvärt depressiv tid när jag då, inte riktigt såg någonting meningsfullt att göra överhuvudtaget förutom det som absolut inte var någon som helst framgång (skrattar). Det var deppigt. Sen lossnade det sen. Jag tänker ofta kring den här typen av utövande att man inte har så mycket val. Det är inte nånting som man bestämmer sig för att det här verkar vara ett trevligt yrke utan det är nånting som man behöver göra. Och ser till att man kan göra på ett eller annat vis."

Anders berättar om sitt konstnärskap såsom han såg den under sin gymnasietid:

"Och jag hade en del separata utställningar och tyckte att jag redan var liksom, skulle skapa nån slags konstnärskap och en idé om att jag skulle kunna sälja mina saker och tjäna pengar på min konst och bli känd på nått sätt."

Idag verkar han dock ta avstånd från själva konstnär som en titel eller en roll. Han säger att han förut titulerade sig som konstnär, men att han idag inte gör det längre.

“Så jag jobbar ju inte konstnärligt alls själv för tillfället och det gör jag för att.. det gör jag inte därför att jag började ifrågasätta vad som var egentligen min egen drivkraft till mitt konstnärskap.”

“Ja det blev för mycket uppdragsbetonat att jag liksom gjorde saker för att utsmycka eller.. inte för att det inte innehöll många bottnar eller lämnade tillräckligt till betraktaren eller så. Men det blev för mycket uppdragsbetonat och för, inte en egen process i ateljén där jag fick tid att arbeta och jobba med frågor som var viktiga för mig och jag har inte riktigt känt att jag har varit tvungen att vara konstnär.”

Anders avståndstagande från konstnärsrollen verkar i mångt och mycket handla om en motsättning mellan vad han själv vill göra och vad andra normativa kontexter ställer för krav på hans yrkesroll. Han förknippar konstnärens roll med en subjektiv process vilken den mera fyrkantiga yrkesrollen verkar störa ut.

Bohemen (Bourdieu)

Personernas beskrivning av konstnärlighet kan i många fall kopplas till en kulturell bild av hur en konstnär är. Bourdieus framställning av bohemen som normkritisk, känslöstyrad, fattig, som gör konst för konstens skull kan även återfinnas hos intervjupersonerna (Bourdieu, 1996, s.54-60). Helena pratar om konstnärlighet generellt som ett känslomässigt uttrycksbehov som vissa personer besitter:

“/.../alltså jag tror att en del människor, de har så mycket uttrycksbehov och konstnärligt uttrycksbehov, och det tror inte jag att de kan trycka ner och sen jobba med nått annat utan då kommer inte de människorna må bra.”

“Men det tror jag man ska försöka känna efter. Som sagt jag tror inte att det går bara tränga bort det där liksom.”

I senare skede av intervjun med Helena nämner hon också att konst kan uppfattas som “jätteflummig” och “totalt onödig” av vissa sociala kretsar i samhället. Konstutövande framställs såsom ett behov som inte går att trycka undan, eftersom man då kommer må dåligt. En aspekt som är intressant i samband med detta är att hon har en väldigt tydlig uppfattning om hur en konstnär uppfattar och känner sig. Detta kan vara en produkt av informantens uppväxt men det kan också vara en samhällelig bild av konstnären/bohemen som inkorporerats i hennes livsvärld. En teori är att det är en blandning av båda. Hur som helst har hon en väldigt tydlig bild kring hur och vad en konstnär är i den bild av verkligheten som är hennes. Kenneth förknippar konstnärsrollen med att den är lågt betald och att konstnären är en något flummig karaktär. Även sättet på hur han beskriver en kreativ process kan kopplas till denna kulturella förståelse av konstnären; som normbrytande, känslöstyrad och som premierar skapande. Även Erika förknippar konstnärlighet med ett behov av att uttrycka känslor. Denna

aspekt man kan säga hör ihop med den bohemiska bilden av konsten som känslöstyrdd. Simon som är yrkesverksam som konstnär ger en bild av att ett känslotillstånd påverkat hans val av att bli konstnär, vilket man väldigt starkt kan koppla till Bourdieus beskrivning av bohemens karaktär. Konsten beskrivs av honom själv som ett behov. Han ser också konsten som ett sätt att ifrågasätta samhällets normer:

”/.../ det finns ett ganska kvävande nät av normeringar som tvingar en till att vara en specifik typ av person./.../ Jag tänker kulturens viktigaste uppgift är väl att försöka spjärna emot den där kraften och skapa nån slags alternativ i ett växelspel då.”

När jag frågar Simon vad han vill med sin konst säger han:

”Lite grann vill utmana gränserna vad som är materia och tankepråk. Hur vi är en större del av världen som ingår i tanken på vad ett subjekt kan vara. En tänkande människa - vart är gränserna för den varelsen? Och vart går gränsen till nästa tänkande och kännande varelse/kropp? Kontra den materiella världen och så vidare. Det är inte så avgjorda entiteter alltid.”

Simons beskrivning av sin konstnärliga agenda ger en bild av konstens funktion såsom normbrytande vilket jag sammanlänkar till Bourdieus bild av bohemen.

Anders ställer sig ganska kritisk till konstnärens roll. Jag tror inte att han tar avstånd från konstnärsrollen så mycket som han gör från konstvärlden. Han menar att det i mångt och mycket är dåligt betalt, hård konkurrens och att man som konstnär bör ifrågasätta sina motiv. Man kan koppla detta till den fattiga bohemiska konstnären som inte har så mycket ekonomiska motiv med sin utövning utan som gör konst för konstens skull, som har mer vad man kan kalla ädla motiv.

“Om drivkrafterna inte känns äkta eller rätt så tror jag att risken är stor att man inte kommer lyckas, nummer ett, och två att man därmed förlorar nånting i sig själv, ganska snart.”

“Och konsten är väl ofta ganska bra på just att bryta och visa på andra sätt, att ifrågasätta och få oss att se på saker och ting annorlunda ur nya perspektiv sådär. Så att det är nästan som att konst handlar i sitt eget varande om att vara normkritisk.”

Normkritik är en av de frågor som informanten jobbar med i samband med en konstförening han varit med och startat upp. Detta kopplar jag också till det bohemiska sättet; att som konstnär vara utanför en normativ samhällelig kontext och synliggöra dessa.

Borgerliga ideal (Weber)

Likt den kulturella bilden av konstnären som en slags bohem, finns också en strukturell samhällelig bild av hur en yrkesroll bör ser ut. Denna har sina rötter i en kapitalistiskt och protestantiskt idealism, manifesterat i 1800-talets borgerlighet (Parkin, 2002, s. 44-45, 49).

På frågan huruvida man kan se konstnärlighet som ett yrke svarar Kenneth:

”Absolut! /.../Man brukar dra en ganska så här tydlig skiljelinje på grafiska designers och konstnärer, men det är samma, dem gör samma sak. Fast den ene säljer det, säljer sin tid och den andre säljer sina verk. Och den som säljer sin tid får mycket mer betalt och får en mycket stabilare inkomst typ. Men där är det ju också det, att som grafisk designer så ska du ju göra nånting som tilltalar, du ska göra nånting som kunden vill ha. Och en konstnär ska ju ta fram det innersta i sina känslor liksom.”

Jag tolkar det som att Kenneth menar att konstnär och designer är olika sida av samma mynt, att det ena kräver det andra, bara det att designern kan ta mer betalt för ett arbete. Jag tolkar detta som att personen har en väldigt fast bild av vad ett yrke är. Det är framförallt betalt men det vänder sig också till en kund. Konsten blir då inte längre ett subjektivt uttryck. Erika verkar vara väldigt medveten om att förhålla sig till arbetsmarknaden. Redan i gymnasiet bytte hon inriktning från estetisk linje till samhälle/ekonomi, eftersom denna skulle ge henne möjlighet att jobba som ekonomiassistent. Yrke och konstnärlighet verkar vara skilda kategorier för henne. Simon, som är konstnär, beskriver vikten av att hans konstnärskap också är en yrkesutövning: ”Men det är väldigt svårt att bedriva ett kvalitativt konstnärskap om du inte har det som ett professionellt yrke.” Jag tolkar det som att det är lättare att utöva konst då man till viss del följer dem strukturer som definierar formen av hur ett yrke ska se ut.

Anders benämner sig själv i termer av vad man kan tolka som mer fasta yrkeskategorier än just konstnär. Han ställer epitetet konstnär i förhållande till ett *riktigt* jobb.

“Sen blev det mer att jag började kalla mig designer och sådär. /.../och annars så är jag ju, jag är vd och jag är egenföretagare och entreprenör.”

“För mig var det då viktigt att få det som nån slags körkort, nån grönt kort på att jag faktiskt var konstnär då. För att komma in där (KRO – konstnärernas riksorganisation) måste du antingen ha en konsthögskoleutbildning eller måste du va, visa på att du är aktiv konstnär då, via utställningar och uppdrag och sådär. Och det kändes viktigt då, jag har gått ur för det känns inte viktigt längre. Men.. och sen så fick jag barn och sådär. Och tänkte att nu ska jag bli, skaffa mig ett riktigt jobb så jag utbildade mig till möbelsnickare.”

Han berättar även om utbildning i samband med legitimitet:

“Så det var ju mycket konstpedagogik men jag hade, däremot så slogs jag hela tiden. Jag kom med i KRO (Konstnärernas riksorganisation) och det var någon slags, för att rättfärdiga att jag inte hade en konsthögskoleutbildning.”

Anders använder ord såsom *slogs* och *rättfärdiga* i samband med sin konstnärsroll. Examen som en berättigande del för olika yrken och också för att kunna vara konstnär är ett återkommande tema under intervjun. Fastän informanten har varit yrkesverksam under många år som entreprenör och pedagog verkar han se just utbildning som en slags legitimerande erfarenhet. Jag ser detta som en produkt av ett borgerligt yrkes ideal vilken satt sina spår i individens livsvärld.

Styrmedel - ekonomi, politik (Habermas)

Nästintill alla av informanterna är egenföretagare. Helena beskriver sin situation som egenföretagare som ekonomiskt osäker. Hon vet aldrig när hon får in pengar för en bok vilket gör att hon har svårt att förutse framtida inkomster. Hon beskriver det som "jättesvårt att planera" och att det "..."är en otrolig osäkerhet man måste leva med". Hon säger att:

".../konstnärer har det ju inte så lätt alltså, folk som jobbar med konstnärligt, det är väldigt osäkert ekonomiskt och det finns stipendier att söka och man hankar sig fram och sådär, men de e.. Det vore bra, jag tror att det vore bra om man kunde politiskt styra ändå på nått sätt att det finns mer spelrum för kultur och konstnärliga saker det tycker jag."

Detta visar på en uppfattning om att ett politiskt system kan påverka förutsättningen för konstnärliga yrken. Att döma av detta uttalande uppfattar Helena politik som en form av maktfaktor. Kenneth som också jobbar som egenföretagare säger att det är svårt att få uppdrag som frilans, men att det också är svårt att få jobb. Han beskriver sin ekonomiska situation som egenföretagare som att den är osäker men stabil. Om frilansyrket säger han: "med det politiska klimatet vi har idag så känns det som att alla kommer bli frilansare så småningom." Kenneth är väldigt politiskt lagd och säger också han tycker att det är viktigt att man som politiker inte börjar diktera vad som är konst:

"Och det är därför som jag tror mycket av kritiken som riktas mot nya kulturministern handlar om att hon inte är specifik med vad hon vill satsa på. Och jag tror det är väldigt viktigt eftersom statlig finansierare eller vad man ska kalla det, av konst inte liksom ska börja diktera vad som är konst och vad som inte är det."

Min analys av detta uttalande är att personen har en väldigt klar bild av att politiska åtgärder av olika slag också har konsekvenser för individer som utför kulturutövning. Man kan tolka detta som ett styrmedel av politisk natur vilket också styr individernas beslut av konst- och yrkesutövning (Habermas, 1984, s.34-35). Informanten beskriver det som att politikerns roll i kulturen är den som "statlig finansierare". Politiken möjliggör eller försvårar genom att antingen tillgängliggöra eller neka individer ekonomiska medel såsom starta eget-bidrag eller

stipendier. Erika är den enda som inte är egenföretagare, men verkar i väldigt hög grad förknippa förmågan att kunna sälja, nätverka och marknadsföra sig med att kunna leva på sitt konstnärskap. För att hennes hobby ska kunna definieras som ett yrke krävs alltså en ekonomisk aspekt, en förmåga att kunna varufiera sin konstnärlighet:

“Alltså jag tror jag.. om man är en sån människa som kan sälja (ohörbart) men jag kan inte det. Men om man har lätt för att ta kontakt med människor och vågar liksom såna saker, jag tror att man kan lyckas då. Men man får ju vara väldigt, man får ju gå in för det.. och jag marknadsför mig ju inte alls.”

Simon beskriver valet av att bli företagare som högst motvilligt, men samtidigt en ekonomisk trygghet: ”Högst motvilligt val./.../Men det blir så mycket ekonomiskt förmånligare, rätt att skriva av massor med saker och man får tillbaka på skatten istället för att få straffskatt varje år.. och det är mycket roligare./.../Så det finns en ekonomisk trygghet i att ha en enskild firma.”

”/.../i en kapitalistisk omvärld så är det omöjligt att göra konsekvent bra konst om man inte har en stadig inkomst som konstnär.”

Här ser vi hur personen förs i en viss riktning eftersom det blir lättare och tryggare att ha ett företag skattemässigt än att inte ha det. En ekonomisk trygghet som också verkar behövas för konstens framväxt. Simon går också på ett stipendium. Dock tycker han att stipendieformen är bristande:

”Men stipendierna är ju inte vansinnigt många det är de inte, och det är många konstnärer här, så många söker sig utomlands istället där det är lättare att hitta en kundkrets. Jag tror att det finns en stor orsak till att svenska konstnärer vallfärdar till Berlin till exempel.”

Simon beskriver konstvärlden och situationen för svenska konstnärer som ganska ekonomiskt kärv, att det är en liten marknad med få internationella inslag. Han har själv ställt ut utomlands, bland annat i Finland. Deras konstklimat beskriver han som ”extremt framåt” jämfört med Sveriges, men nämner också att finsk lagstiftning försvårar det för gallerier att ta in konst utifrån. Den ekonomiska aspekten i form av skatter, företag och stipendier har alla inverkan på individens möjligheter att kunna leva på sin konstnärlighet. Även juridiska faktorer såsom lagar har i detta fall påverkat möjligheterna för personen att kunna sprida sin konst genom utställningar utomlands. Anders beskriver sitt egenföretagande som att det till en början var “knackigt”, men säger också att företagsformen nästan är enda förutsättningen för konstnärlig yrkesverksamhet.

Konstens samhällliga nytta

I samband med en politisk diskussion kommer även konstens nyttoaspekt på tal. Simon menar att det finns en samhällelig bild av konstnären som en pajas, i hög grad uppvisad av media.

Han säger:

”Men jag är samtidigt väldigt trött på den kulturpolitik som drivs som går ut på att just prata om kulturutövning, hur kan vi få den nyttig? Och att man gör reklam från politiskt håll, för kulturutövning som någonting som har positiva aspekter för samhället i form av att det drar turism, det är nyttigt för folkhälsan. De här argumenten har så lite att göra med vad konst och kultur egentligen är så att.. Det är att bygga nånting på en smörgrund höll jag på att säga, så man närsomhelst sjunker igenom, det har liksom ingen bäring. Det är bättre att man försöker resonera kring konst och kulturutövning på dess egna villkor, vad det kan betyda därifrån. Men det klingar inte lika konkret i en ganska krass politisk verklighet som det är just nu. Då vill man gärna liksom, kunna styrka det med allmän ekonomiska aspekter /.../”

Även Anders, som tidigare varit verksam som konstnär, påtalar detta. Han säger att:

“Däremot så, värderingen av konst är ju, drivs ju ofta av såna här frågor kring nytta eller så här, vad är meningen med konst eller vad är nyttan med konst, och att man ska försöka få in konst i samma värdemätning som andra funktioner i samhället./.../det ska inte behövas ytterligare effekter för att, ytterligare samhällseffekter eller effekter för företag eller vem det nu är, för att försvara konstens existens./.../Det är som att bedriva grundforskning och liksom redan ha bestämt sig för vad utfallet ska bli. Det går inte riktigt.”

Jag kopplar dessa båda (snarlika) uttalanden till Habermas teori om en samtida politik som kommit att samspela med vetenskapen. Livsintressen ska vara av de slag att de kan argumentera för sin existens med något slag av nytta (Habermas, s. 14-15, 1984). Habermas menar att då denna prediktion och kontroll breder ut sig trycker det också bort andra kunskapsområden. Detta kan förklara varför konsten ses på som någonting onödigt och oseriöst.

Diskussion

Mitt hypotetiska utgångsläge var att försöka bilda mig en uppfattning om varför man som person väljer att arbeta som konstnär då det i många fall inte anses vara ett genuint yrke. Då det finns mer än en aspekt vid val av att arbeta med sin konstnärlighet tyckte jag att en ganska bred teoretisk ingång var på sin plats. Därför använde jag mig också av teorier som både behandlar strukturella såväl som subjektiva förståelser. Habermas teori om den kommunikativa handlingen är ett försök att bringa samman en mikronivå med en makronivå, detta genom att använda sig utav språket som en gemensam beståndsdel. Man kan säga att jag utgick från subjektets tolkning av sin livssituation för att kunna bilda mig en uppfattning om vad det var som påverkat denna. Då min huvudsakliga teori (Habermas livsvärld) utgår från språket som beståndsdel vilken formar och påverkar subjektet var det också en språklig

empiri som jag lade fokus på. Språket blir en social handling, en akt som formar och anlägger premisser för vad som är möjligt genom att göra uttalanden och påståenden om detta. Intervju som metod lägger fokus på personers uttalanden och på den språkliga innebörden. Därför anser jag den också relevant i förhållande till teorival. Metoden har resulterat i att personernas subjektiva förhållning har kommit att bli framträdande. Detta kan naturligtvis innebära problem då personernas subjektiva uttryck möjligtvis bara är en produkt av nuvarande livssituation, för stunden eller i förhållande till mig som intervjuare.

En annan aspekt i samband med teori och metod kan vara att relationen mellan en mikronivå och en makronivå. Hur får man egentligen en bra uppfattning kring systemvärldens inverkan på individen? Då min empiri består av individers uttalande subjektiva åsikter tänker jag att detta återspeglar de villkor som en systemvärld (såsom ekonomiska, legala och politiska villkor) sätter upp. Formen för arbete kan tänkas vara ett tydligt exempel på detta. Personer som vill jobba med konstnärliga yrken är i stort utlämnade till en frilansmarknad och då också dess ekonomiska och legala utformning. Personernas uppfattningar kring strukturella ideal såsom arbete och kulturella samhälleliga bilder av konstnären kan också sägas vara en indikator på större samhälleliga "sanningar" som är införlivade i personernas livsvärld. Även politiska diskurser och debatter som återges av informanterna tänker jag är en del utav en systemvärld. Uttalade åsikter av individer i informantens sociala omkrets är också någonting som hen på ett eller annat sätt förhåller sig till. Således blir empirin, det talade ordet, ett medel vilket återspeglar samhälleliga diskurser och normativa föreställningar.

Slutsats

Jag kommer här att återknyta till de ursprungliga frågeställningarna vilka är:

Hur upplever individer som sysslar med kreativt skapande sin konstnärlighet i relation till yrkesutövning? Hur kan vi förstå denna upplevelse i förhållande till individens sociala omkrets och samhällets strukturer?

Tanken med denna uppsats var att bilda mig en uppfattning kring hur en social omkrets och hur strukturella system influerade individers syn på sin konstnärlighet i relation till en yrkesroll.

En stark subjektiv vilja verkar främst styra personernas val av att jobba konstnärligt. Informanterna själva beskriver inte sin konstnärlighet direkt som ett val, utan mer som ett behov. Det verkar för dem vara kopplat till en känslomässig aspekt där de beskriver det som

att dem skulle må dåligt om dem inte hade möjlighet till att få uttrycka sig genom sin konst. En viss deterministisk förhållning tycks finnas att det inte finns något annat yrkesval. Personerna verkar befinna sig i en ambivalent situation. Deras konstnärliga uttryck måste förhålla sig till mer fyrkantiga ekonomiska former för att kunna vara ett yrke.

Yrkesformen verkar vara en faktor som påverkar personernas val av att arbeta med konstnärliga yrken och här tror jag även att den sociala omkretsen spelar en viss roll. Här till exempel informanten en social omkrets som jobbar med frilans eller konstnärliga yrken verkar personernas val av att också arbeta med detta mer självklart. Likt Kenneth (serietecknare/illustratör) vars föräldrar var positivt inställda till hans konstnärlighet och vars pappa också arbetade som frilans. Anders som under en tid var yrkesverksam konstnär, hade föräldrar samt en social omkrets vilka arbetade med konstnärliga uttryck. Helena (illustratör) hade också föräldrar som arbetade som konstnär respektive författare och hennes man jobbade även som frilans. Jag sätter detta i motsats till Erika (hobbykonstnär) vars sociala omkrets inte arbetade med frilans eller konstnärliga uttryck och som ansåg att hennes konstnärlighet inte var förenlig med en yrkesidentitet. Erika har också valt att inte försöka leva på att sälja sina alster. Simon (konstnär) skiljer sig från detta mönster då hans föräldrar hade en helt annan yrkesbakgrund. Dem flesta av informanterna verkar inte tycka att det funnits så mycket val än att arbeta som frilans. Detta eftersom konstnärliga yrken i mångt och mycket inte existerar som fasta anställningar. De flesta av mina informanter upplever den skattetekniska situationen i samband med frilans som att den är snårig och svår. Om man inte sedan tidigare har en förståelse av frilansyrket tror jag att det kan vara svårt att försöka försörja sig på det. Att individernas sociala omkrets värdesätter konstnärlighet och ser det som en yrkesidentitet bör även detta ha effekt på om personerna upplever frilans och konstnärlighet som någonting positiv (återigen kopplar jag detta till Habermas teori om livsvärld och social omkrets.)

Det som jag också funnit gemensamt för informanterna är deras bild av konstnären i allmänhet. Kenneth verkar t.ex. förknippa konstnären med karaktärdrag såsom flummig och oseriös. Han tycker att man kan se konstnärlighet som en yrkesroll, men i så fall som exempelvis grafisk designer eftersom denna tillskillnad från konstnären kan ta betalt för sitt arbete. Liknande beskriver Simon att konstnären framställs som en pajas i en samhällelig kontext. Helena beskriver också att konstnären i vissa kretsar anses onödig eller ”jätteflummig”. Hon menar att om exempelvis en tavla inte innehar ett ekonomiskt värde så har det heller inget värde för andra människor. En ekonomisk värdeaspekt verkar alltså finnas sammankopplad med yrkesroll och konstnärsroll, där det konstnärliga uppfattas som olönsamt

om det inte har en prislapp eller är ett yrke med en stadig inkomst. Man kan tolka detta som ett resultat av den kulturella bilden av konstnären i motsättning till den strukturella protestantiska bilden av yrket. Man kan också se detta i viss mån såsom en produkt utav livsvärldens kolonialisering, då penningens värde överstiger andra slags värdesättningar.

Det ekonomiska hänger ihop med det politiska. Simon menar att konsten i en politisk diskurs kommit att bli föremål för nytta och att dess existens också rättfärdigas på detta sätt. Anders ger uttryck för liknande åsikter då han menar att konst hamnar i samma slags värdemätning som andra funktioner i samhället, men att det är poänglöst att se på konst som något som ska bidra till en samhällsnytta, då han anser att det inte är konstens uppgift att vara nyttig i den bemärkelsen. Kenneth anser att det är viktigt att man som politiker inte börjar diktera eller döma ut vad som är konst. Helena säger att det nog hade varit bra om man kunde politiskt styra på något sätt så att det hade varit lättare att vara yrkesverksam konstnär. Simon förlitar sig på stipendier från staten för att kunna trygga sin verksamhet som konstnär. Även om det politiska kan tyckas avlägset finns det där likväl som en del av en verklighet för personerna som jag intervjuat. De beslut som tas på en systemnivå försvårar eller gör det lättare för dem att arbeta med deras konstnärliga verksamhet. Blir konstens varande premierat till att handla om samhällelig nytta bör detta också ge effekt för hur konstnärlighet värderas även i andra sammanhang. Att vara egenföretagare/frilans är också en ekonomisk/politisk aspekt av det konstnärliga arbetet. Informanterna ger uttryck för att deras företag kan ge dem trygghet (t.ex. skattelättnader, att vara sin egen chef, att inte vara beroende av anställning) men att det samtidigt är svårt att hantera pappersarbetet, att få uppdrag, sälja sin konst och att beräkna sin inkomst. Sammanfattningsvis kan man säga att personerna verkar klivna mellan en subjektiv vilja att skapa och normativa faktorer som vill styra dem i andra riktningar, därav infinner sig också en ambivalens. Det verkar som att man får vara något egensinnig som person för att kunna jobba med konstnärliga yrken. Naturligtvis hade det varit intressant att kunna gå djupare i analysen av detta ämne för att kunna göra mer än bara uppskattningar. Det finns mycket mer att utveckla även kring det teoretiska resonemanget. Det hade varit önskvärt att exempelvis intervjua fler personer eller göra en mer ingående studie.

Referenslista

Becker, Howard S. 1982. *Art Worlds*. University of California press.

Bourdieu, Pierre. 1996. *The Rules of Art*. Cambridge: Polity press.

Crane, Diana. 1987. *The transformation of the Avant-Garde. The New York art world 1940-1985*. Chicago and London: The university of Chicago press.

Habermas, Jürgen. 1984. *Den rationella övertygelsen*. Stockholm: Förlaget Akademitlitteratur.

Habermas, Jürgen. 1990. *Kommunikativt handlande: texter om språk, rationalitet och samhälle*. Daidalos.

Trost, Jan. 2010. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Parkin, Frank. 2002. *Max Weber*. London: Routledge ;)

